

Andreu Marfull Pujadas

Els catalans apel·len a les Nacions Unides

D'Utrecht a San Francisco,
passant per Nova York
(1713-1945-2017)

Pròleg
George Carner

Llibres de l'Índex

Nou llibre: 'D'Utrecht a San Francisco, passant per Nova York. Els catalans apel·len a les Nacions Unides'

Autor: Andreu Marfull i Pujadas

Data de publicació: 23-02-2021

¿Sabies que a l'any 1945 tres catalans de Nova York van apel·lar a les Nacions Unides perquè endeguessin un referèndum d'autodeterminació a Catalunya? La proposta va ser rebuda amb atenció entre els membres fundadors de l'ONU, ja que aquests catalans havien estat estrets col·laboradors dels serveis d'intel·ligència nord-americans, però el memoràndum que ells van presentar sobre la qüestió va ser desautoritzat des de les forces polítiques republicanes de l'exili català, que es van aliar amb les espanyoles. Setanta-cinc anys després, ha aparegut l'arxiu que permet reconstruir els fets i donar-los una nova perspectiva. L'Andreu Marfull ha ofert en exclusiva per a l'Institut Nova Història un resum del seu llibre.

Amb el llibre D'Utrecht a San Francisco, passant per Nova York (1713-1945-2017. Els catalans apel·len a les Nacions Unides, editat per Llibres de l'Índex, reconstruïm un capítol poc conegut de la història dels catalans a l'exili durant la Segona Guerra Mundial. Hi tractem un fet insòlit o, si més no, no gaire conegut entre nosaltres: a l'any 1945 tres catalans presenten a les Nacions Unides, en concret a la ciutat de San Francisco, una apel·lació en què s'hi demana la lliure determinació de la Nació Catalana i la tutela de la Cort Internacional de Justícia per fer-la possible. Els autors de la iniciativa van ser En Josep Carner Ribalta —que s'havia exiliat a Amèrica després de la desfeta republicana a la Guerra Civil—, En Josep Maria Fontanals i En Joan Ventura i Sureda —els quals ja residien als Estats Units.

Creiem que la reconstrucció dels fets que hem dut a cap reflecteix millor el que de debò va succeir que les anteriors. Sobretot perquè hem disposat d'informació fonamental. En efecte, la Generalitat de Catalunya ha recuperat un arxiu de cabdal importància per a conèixer bé els fets a què ens referim. Es tracta de l'arxiu del Casal Català de Nova York, que havia restat ocult setanta cinc anys en mans privades, concretament al fons Víctor Castells. L'arxiu del Casal Català de Nova York i tota la documentació relacionada amb l'Apel·lació dels catalans a les Nacions Unides de l'any 1945 i

localitzada al fons d'En Castells van ser dipositats l'any 2018 a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC). Ara bé, en el transcurs de la nostra investigació hem constatat que pertany a En Carner Ribalta, que té també fons a l'ANC des del 1994, i per raons de caràcter privat, que aquí no vénen al cas, el fet és que l'arxiu va acabar al fons d'En Castells. Així mateix, l'ANC ha decidit traslladar-lo al fons d'en Carner Ribalta i en els propers mesos es formalitzarà el traspàs i s'hi incorporaran els documents digitalitzats.

A l'Arxiu del Casal Català de Nova York s'hi troben cartes, documents i publicacions de gran importància que, com hem dit, permeten explicar amb molt més de detall la iniciativa. Pel que fa a nosaltres, a mesura que avançàvem en la recerca, ja hem anat advertint de la rellevància històrica de la documentació.

Logo del Casal Català de Nova York.

Tot seguit escrivim resumidament el resultat de la nostra investigació. Mercès a l'arxiu, hem pogut respondre un seguit de qüestions sobre la petició:

—Expliquem com va ser possible que En Carner, En Fontanals i En Sureda reeixissin en la seva petició a l'ONU (una qüestió que fins ara ha estat difícil de saber).

—Aclarim per què es presenta en nom de 75.000 catalans (cosa que costava encara més d'entendre).

—Desvelem per què la petició és rebuda pel secretari de la conferència.

—Descobrim per què hi participen múltiples delegacions de les nacions.

D'altra banda, sobta que la historiografia catalana no s'hagi fet gaire ressò de l'Apel·lació a l'ONU. Per mirar d'omplir el buit, a la primera part del llibre reproduïm la investigació dels fets tractats, mentre que la segona part consta d'un annex en què s'hi transcriuen els documents més rellevants, els quals ajuden a entendre una tal insòlita Apel·lació. També hi ha un altre motiu pel qual hem introduït aquest annex: l'oferim perquè esdevingui material d'estudi per a d'altres investigadors que estiguin interessats a aprofundir en la iniciativa i vulguin dir-hi la seva.

Coberta de l'Apel·lació a l'ONU.

Hem contrastat i analitzat acuradament les fonts. I les conclusions que en resulten es complementen amb l'exploració de les biografies de personalitats que, en nom de Catalunya, van poder informar de la rellevància d'aquesta iniciativa a l'exili. En aquest sentit, hi ha dues menes de fonts biogràfiques. Una fa referència als escrits dels presidents d'entitats polítiques catalanes a l'exili i l'altra als escrits de les persones que es van implicar directament en l'Apel·lació. Del primer cas tenim les fonts següents: la d'En Carles Pi i Sunyer, president del Consell Nacional de Catalunya situat a Londres; la d'En Josep Irla, president de la Generalitat de Catalunya des de l'afusellament d'En Lluís Companys el 15 d'octubre de 1940 i, finalment, la d'En Josep Tarradellas, secretari general d'Esquerra Republicana de Catalunya i després successor de N'Irla al capdavant de la presidència de la Generalitat.

Pel que es desprèn de les biografies dels presidents, aquestes personalitats no van donar importància a l'Apel·lació, ni a l'activitat que van desplegar els catalans de Nova York per fer-la efectiva. Amb prou feines si en fan menció. Fins i tot, alguns ni en parlen. Per què? És molt raonable pensar que es tracta de vivències separades i en part ignorades, i això justifica l'oblit. Però hi ha altres motius. Ens trobem davant d'un xoc d'estratègies i de desautoritzacions —que els citats presidents no recullen a les seves memòries o als documents generats per ells però quesí que han permès a d'altres investigadors de reconstruir-les— per les raons que siguin.

En canvi, ajuden a lligar caps els llibres de memòries que van escriure dos dels catalans que de Nova York estant protagonitzen aquest episodi de la història de Catalunya. Ens referim al llibre d'En Josep Carner Ribalta (1972) —de qui ja hem parlat, i directament implicat en la iniciativa— i al d'En Josep Anton Gibernau (1982-1987). Ara bé, per acabar-les de comprendre feia falta aquest arxiu. L'arxiu posa en context aquestes memòries, que són importants perquè aconseguen treure de l'oblit què significa que Catalunya estigui en una situació de gran repressió i amenaça dins d'Espanya. Els seus autors, conscients de l'agressió, ens fan saber que treballen per internacionalitzar el plet català. I efectivament, ho fan. I ho fan, en part, al costat dels serveis d'intel·ligència dels Estats Units. Fins i tot, ens informen que dissenyen diferents cops la invasió d'Espanya durant la Segona Guerra Mundial, i que treballen aquesta via mentre és una opció entre els aliats. Del que venim dient s'escauen les preguntes següents: per què En Carner Ribalta i les altres personalitats citades assumeixen aquest rol? Com hi van arribar? Aquestes són les preguntes. Doncs bé, la

documentació adjuntada demostra que se'ls dóna autoritat, i que el Consell Nacional de Catalunya els demana des de Londres llur implicació. Aleshores, una vegada revestits amb aquest poder, reben tot el suport dels catalans d'Amèrica. O gairebé tot, ja que ERC —com hem insinuat més amunt— treballa una estratègia d'aliances amb el republicanisme espanyol. I aquest és un fet cabdal, car acaba esdevenint la raó última per la qual resta desautoritzada la tasca dels tres catalans a Nova York, així com es desautoritza l'Apel·lació que ells presenten a les Nacions Unides. I aquestes desautoritzacions són la raó última que explica en part per què els historiadors catalans han obviat, en part deliberadament, aquest important episodi de la nostra història.

Ah, i hi ha una altre factor en tot l'afer que ho acaba d'explicar tot, i que la nostra investigació ha recuperat. La idea de l'Apel·lació cal incloure-la dins un projecte d'alliberament nacional dels pobles català i basc, el qual va estar damunt el tauler de la política internacional d'una manera principal entre els anys 1941 i 1944. Els historiadors també han deixat arraconat l'explicació d'aquest pla. El cas és que hi va haver un pacte secret entre els presidents d'ambdós governs a l'exili, que no es va arribar a consumir perquè la gran guerra va prendre un altre rumb.

Des del 28 de març del 1942 fins al 15 de setembre del 1945, la Delegació catalana dels Estats Units era oficialment un braç del Govern Català a l'exili, que va col·laborar activament amb els aliats. Per aquesta raó, l'Apel·lació va ser especialment ben rebuda, primer, pel Regne Unit i després pels EUA. I el Regne Unit la va adreçar personalment al Viceprimer Ministre britànic.

A D'Utrecht a San Francisco, passant per Nova York (1713-1945-2017). Els catalans apel·len a les Nacions Unides aportem les proves a partir de les quals bastim les nostres afirmacions. Alhora, hi remarcuem les contradiccions en què han caigut altres reconstruccions dels fets. A mes a més, s'aprofundeix en el context històric en què cal encaixar l'Apel·lació a la lliure determinació del poble català. Altrament, el llibre pretén honorar el valor excepcional de les personalitats que van tirar endavant la iniciativa davant l'ONU, i es proposa recuperar de l'oblit la dignitat amb què van actuar, perquè aquests homes mereixen ser reconeguts com cal pels catalans d'avui.

El nou llibre de l'Andreu Marfull.

Altrament, mercès a les noves tecnologies de la informació que s'han desplegat en aquests primers vint anys del segle XXI, hem pogut disposar de molta informació associada. Ella ens ha permès repensar el capítol de la història de Catalunya que comentem i afegir-hi noves peces, les quals fan referència al tauler del joc de la geopolítica global. Unes peces que havien quedat fora de la consciència col·lectiva. Per exemple, la relació que hi ha entre la desautorització de l'apel·lació i l'acceptació que al 1945 la comunitat internacional va fer del franquisme. O bé perquè la comunitat internacional no va obligar a sotmetre'l a un judici just pels crims comesos, tot i l'evident vincle de Franco i els seus amb el nazisme alemany i el feixisme italià, règims als quals sí que la comunitat internacional va obligar que fossin jutjats i condemnats. Doncs bé, de tot el que hem dit i d'altres temes tracta aquest llibre.

Així mateix, tal com ho fa la mateixa Apel·lació, nosaltres hem posat de manifest el paral·lisme que hi ha entre aquesta i el Tractat d'Utrecht del 1713, és a saber, quan s'imposa la castellanització damunt la Nació catalana i Espanya fa de la seva victòria a la Guerra de Successió un fonament de dret i una missió històrica. D'igual manera, ampliem el paral·lisme i la posterior anàlisi fins als fets de l'1 d'octubre del 2017 i les represàlies posteriors. És a dir, en el marc d'una immunitat anòmala i profundament injusta amb què la justícia espanyola ha jutjat el moviment independentista català, el qual ha actuat d'una manera inequívocament democràtica.

Al 1945, uns catalans, en mig d'una intensa etapa d'exili i repressió, van veure clar que primer calia que Catalunya esdevingués una nació lliure i que després els catalans decidissin com volien ser governats. Per això, calia, en primer lloc, fer fora els tirans d'Espanya i, posteriorment, exercir l'autodeterminació a partir de la Carta de l'Atlàntic de 1941, que promou aquest dret per a tots els pobles, siguin grans o petits. I aquests catalans van avisar: si no es fan fora els dictadors i les estructures de poder espanyoles, Catalunya seguirà sotmesa, i tornarà a viure una situació de violència i repressió equivalent. I així ha estat. Tenien clar aquest objectiu, però el republicanisme polític català no ho va saber veure, o, si més no, no el va defensar. Al contrari, es va plegar a decisions geopolítiques externes, que tenen a veure amb el retorn dels Borbó i l'autonomisme pactat amb En Josep Tarradellas. I d'això, l'ordre internacional no en reconeix la responsabilitat.

Cal aprendre les lliçons de la història, com la de l'exili català durant la gran guerra i la claredat d'idees dels tres catalans de Nova York.

En George Carner, fill d'En Josep Carner Ribalta, ha escrit el pròleg del llibre. Hi transcriu una reflexió de son pare que ressona per la seva actualitat:

“En Carner Ribalta sempre havia defensat la unitat de propòsit i d'esforços com a moviment per aconseguir la llibertat nacional, deixant de costat ideologies, partits polítics i personalitats. Per ell era qüestió de prioritats amb un objectiu clar: la Independència de Catalunya com a nació pròpia. Un cop lliures, els catalans podrien competir políticament i ideològicament en un camp democràtic”.

En Carner Ribalta va viure de primera mà com Espanya tracta els catalans, ja sigui sota un règim monàrquic, sota una república o sota el feixisme. Ho va fer, primer, al costat d'En Francesc Macià i, després, al costat del republicanisme català d'abans, durant i després de la guerra civil espanyola. És la seva una mirada lúcida, la de qui sap de què parla. Explica amb claredat com els catalans han d'aconseguir, abans que res, llur llibertat per fer-se respectar davant d'Espanya i del món. I encara més: que cal exposar amb tota la seva cruesa el plet català davant les Nacions Unides i davant de tots els catalans. I els qui no ho vegin així, doncs que es retirin i deixin passar al davant de la veu catalana els qui no tenen cap dubte.

Una història alliçonadora i una experiència intensa haver-la treballada i escrita.

18 de febrer del 2021.

Andreu Marfull